

Кулакова Н.В., професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

Проблема збереження культурної спадщини та недопущення її незаконного вивозу з країни стала особливо актуальною у зв'язку сучасними процесами, оскільки об'єкти культурної спадщини та культурні цінності все частіше втягаються у торговий обіг. На жаль процеси, що обумовлені лібералізацією цього обігу, сприяли зміні відношення до завдань та способів охорони культурної спадщини.

Вперше спробу охорони культурної спадщини на міжнародному рівні було здійснено на Гаазьких конференціях 1899 і 1907 рр., на яких було прийнято 13 конвенцій, що започаткували формування принципів й норм міжнародного права, які передбачали спеціальні заходи охорони історичних і культурних об'єктів - мистецтва, історії, археології, давні рукописи й книги, будівлі, в яких зберігаються чи експонуються культурні надбання, а також окремо - центри зосередження культурних цінностей [1, 2]. Одна з перших спроб розробити понятійний апарат об'єктів охорони культури було зроблена Міжнародною хартією, прийнятою на II Міжнародному конгресі архітекторів і технічних спеціалістів з питань збереження монументальних пам'яток, що відбувся у Венеції (травень 1964 р.) та Конвенцією про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р. [3].

Критерії визначення культурної спадщини і культурних цінностей відрізняються фізичними відмінностями об'єктів. Але не зважаючи на застосування різних понять в нормативно-правових документах у сфері охорони культурного надбання нашої держави, основним завданням цих законів є система заходів їх охорони. Метою нормативно-правового забезпечення охорони культурної спадщини є захист і збереження культурного надбання як основи національної культури [4].

Чинне кримінальне законодавство передбачає відповідальність за посягання на об'єкти культурного надбання, а

саме: ст. 179 КК України» Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь». Об'єктивна сторона злочину виявляється у вчиненні щодо релігійних святинь одного з трьох діянь, альтернативно визначених в диспозиції ст. 179 КК України: їх 1) незаконне утримування, 2) осквернення, 3) знищення. Суб'єктивна сторона злочину характеризується лише умисною виною, вид умислу прямий. Суб'єкт злочину будь-яка особа, що досягла 16-річного віку; ст. 201 КК України»Контрабанда». Основним безпосереднім об'єктом контрабанди є встановлений порядок переміщення через митний кордон України товарів та інших предметів, вказаних в диспозиції ч. 1 ст. 201 КК України. Під товарами розуміється будь-яке рухоме майно, в тому числі і культурні цінності, під якими розуміється об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України, а саме: оригінальні художні твори живопису, графіки та скульптури, художні композиції та монтажні з будь-яких матеріалів, твори декоративно-прикладного і традиційного народного мистецтва; ст. 298 КК України «Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини». Безпосереднім об'єктом злочину є суспільна моральність у сфері духовного та культурного життя. Правовий режим пам'яток - об'єктів культурної спадщини, які є предметом злочину встановлюється законами та іншими нормативно-правовими актами. Пам'ятка культурної спадщини - об'єкт культурної спадщини, який занесене до Державного реєстру нерухомих пам'яток України; ст. 298-1 КК України»Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду. Об'єктом злочину є суспільна моральність у сфері духовного та культурного життя» [5].

У більшості випадків посягання на об'єкти культурної спадщини відбувається з метою їх вивозу за межі країни в Західну Європу, США, Японію, Китай, де вже тривалий час діє багатомільярдний ринок культурних цінностей («арт-ринок»). Наприклад, серед предметів контрабанди культурні цінності займають провідне місце, чим більша цінність того або іншого викладеного предмету, тим більша вірогідність його вивозу закордон. Нажаль, у вітчизняному законодавстві не враховано, що контрабанда культурних цінностей має організований характер.

Безпосередніми виконавцями є особи, звільнені від митного контролю. Також відсутня норма щодо відповідальності за дії, пов'язані з неповоротом предметів культурного надбання на територію України, а саме це не відображає рільної небезпеки та реального розповсюдження таких дій. Питання боротьби зі злочинними посяганнями розглядаються розрізнено - окремо знищення, пошкодження або контрабанда. Але це не дозволяє боротися з організованою злочинністю в даній сфері, виявляти всі злочинні взаємозв'язки: замовник злочину - особи, що вчинили розкрадання або викрадення - перевезення об'єктів культурної спадщини за межі країни - покупець. Саме це спрямовує зусилля правоохоронних органів на боротьбу зі злочинцями-одинаками. Але на міжнародному рівні, ще у 1970 р. Конвенцією ЮНЕСКО «Про заходи, спрямовані на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу та передачі права власності на культурні цінності» було запропоновано комплекс заходів щодо запобігання вчинення злочинних посягань на об'єкти культурної спадщини організованою злочинністю [6]. Діючи міжнародно-правові акти по захисту культурних цінностей, безсумнівно володіють значним потенціалом, особливо при розробці системи запобіжних заходів, спрямованих на захист об'єктів культурної спадщини.

Чинне кримінальне законодавство не має систематизованого підходу до злочинів, що посягають на культурне надбання. Норми, що передбачають відповідальність за посягання на об'єкти культурної спадщини та культурні цінності передбачені різними Розділами Особливої частини КК України. Крім цього, існує проблема точного визначення в законі суттєвих властивостей та юридичних ознак, що характеризують об'єкти культурної спадщини, як предмети злочинів. Актуальність даної проблематики обґрунтовується тим, що характеризуючи об'єкти культурної спадщини та культурних цінностей ознаки виступають в якості об'єктивної складової підстави кримінальної відповідальності у комплексі з іншими ознаками складів злочинів, що вчиняються по відношенню культурної спадщини. Це обумовлено такими факторами: 1) законодавець у чинному кримінальному законі для визначення практично тих самих предметів злочинів користується різною термінологією не розкриваючи в кримінально-правових нормах зміст того або іншого поняття; 2) при застосування опису предметів злочинних посягань, що вчиняються по відношенню до культурних цінностей,

законодавець використовує наступне формулювання: у ч. 1 ст. 201 КК України «культурні цінності, під якими розуміється об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню, відтворенню та охороні відповідно до законодавства України»; ст. 298 КК України «об'єкти археологічної спадщини, об'єкти культурної спадщини»; ст. 298-1 КК України «документи чи унікальні документи». Тому сьогодні склалася ситуація використання різноманітних понять при забезпеченні режиму кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини. Подолання такої проблеми має виключне значення, як з позиції юридичної науки, так і з точки зору правозастосовної практики.

Також необхідно звернути увагу на одну з обов'язкових ознак, що характеризує об'єкти культурної спадщини, їх високу матеріальну вартість. Об'єкти культурної спадщини, будучи особливо значущими для суспільства, як результати матеріальної та інтелектуальної праці, разом із тим розглядаються як майно. Вони володіють вираженими у грошовій характеристиці вартісними властивостями і можуть виступати об'єктом купівлі-продажу, знаходитися у власності, користуванні, розпорядженні фізичний або юридичних осіб, держави. Таким чином, об'єкти культурної спадщини мають статус майна. Але, незважаючи на таку їх властивість, ця ознака не може вважатися їх змістовною характеристикою, вона є похідною, оскільки це обумовлено їх підвищеною суспільною значимістю, унікальністю з точки зору історії, мистецтва, архітектури.

Забезпечення охорони культурної спадщини та культурних цінностей можливе при ефективній реалізації державної політики у сфері запобігання шляхом розроблення та здійснення комплексу заходів, спрямованих на усунення причин та умов вчинення протиправних діянь, а також налагодження дієвої співпраці правоохоронних органів та Міністерства культури України, діяльність яких повинна бути спрямована на розробку конкретних заходів, підвищення ефективності запобіжних заходів.

Список використаних джерел

1. Конвенція про закони і звичаї суходільної війни [Електронний ресурс] - Режим доступу :

[http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_222.](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_222)

2. Брюссельська декларація про закони та звичаї війни [Електронний ресурс] - Режим доступу :

<http://te.zavantag.com/docs/238/index-23956-5.html>.

3. Конвенція о защите культурных ценностей в случае вооруженного конфликта [Електронний ресурс] - Режим доступу :

<http://zakoni.rada.gov.ua>.

4. Закон України «Про охорону культурної спадщини». [Електронний ресурс] - Режим доступу :

<http://zakoni.rada.gov.ua>. - Назва з екрану.

5. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [Електронний ресурс] - Режим доступу :

<http://zakoni.rada.gov.ua>.

6. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] - Режим доступу :

<http://zakoni.rada.gov.ua>.